

Wysakowska, Beata

Symposium "Leki naturalne w tradycji naukowej i ludowej"

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 33/4, 1053-1056

1988

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Po omówieniu spraw organizacyjnych, związanych z zaproszeniem gości zagranicznych (z Czechosłowacji) na obydwie szkoły historii organizowane w tym roku, przewodniczący zamknął posiedzenie.

Wróciława Bergandy
(Poznań)

INSTYTUT HISTORII NAUKI, OŚWIATY I TECHNIKI

SYMPOZJUM „LEKI NATURALNE W TRADYCJI NAUKOWEJ I LUDOWEJ”

W dniach 18-19 V 1988 r. odbyło się w Ciechanowcu sympozjum „Leki naturalne w tradycji naukowej i ludowej”, zorganizowane przez Pracownię Historii Farmacji Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN oraz Muzeum Rolnictwa im. Krzysztofa Kluka w Ciechanowcu.

Sympozjum to zgromadziło zainteresowanych tematyką reprezentantów różnych dziedzin wiedzy. Uczestniczyli w nim przedstawiciele nauk farmaceutycznych, medycznych, humanistycznych oraz nauk społecznych.

Obrady otworzył dyrektor Muzeum Rolnictwa mgr Kazimierz Uszyński, który powitał uczestników, a następnie przedstawił rys historyczny Muzeum.

W czasie sympozjum odbyły się 3 sesje.

Sesji przedpołudniowej w dniu 18 maja przewodniczyła prof. Zofia Jerzmanowska (Akademia Medyczna w Łodzi).

Pierwszy referat plenarny noszący tytuł „Ewolucja leków w świetle związków człowieka z przyrodą” wygłosiła doc. Barbara Kuźnicka — kierownik Pracowni Historii Farmacji Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN.

Autorka zwróciła uwagę na następujące problemy: główne tendencje w ewolucji leków w czasach nowożytnych (XVI-XX w.); współczesne problemy farmacji i medycyny na tle zagrożeń środowiskowych; przyczyny renesansu zainteresowań ziołolecznictwem i innymi formami medycyny alternatywnej; propozycje zintegrowanych badań nad historią lekoznaństwa w Polsce.

Referentka przywiązuje specjalną wagę do możliwości zbadania dziejów polskiego lekoznaństwa w całokształcie kultury narodowej. Uważa, że należy znaleźć metodę, która umożliwiałaby wykorzystanie wyników pochodzących z warsztatu badawczego przyrodnika, historyka, etnologa i dialektologa, przy jednoczesnym wykorzystaniu materiałów archeologicznych, paleobotanicznych, terenowych badań etnograficznych, opracowań językoznawców oraz współczesnych osiągnięć fitochemii i farmakologii. Przedstawiona tematyka — zdaniem autorki — wskazuje na rozległe możliwości badawcze.

Wystąpienie doc. B. Kuźnickiej nasunęło wiele refleksji i wywołało ożywioną dyskusję. Jako pierwszy wystąpił prof. Stanisław Kohlmünzer stwierdzając, że wiele leków stosowanych współcześnie wywodzi się z medycyny ludowej. Trzeba więc szukać w starych annałach. Sporo leków odzyskano ostatnio z medycyny hinduskiej, egipskiej czy południowoamerykańskiej. Prof. Kohlmünzer poinformował o nowym czasopiśmie etnofarmaceutycznym „Journal of Ethnopharmacology”.

W opinii doc. Jana Grzybka świat medyczny interesuje się lekiem roślinnym, przykładem czego jest działająca od 2 lat w Krakowie Poradnia Ziołolecznicza (przy Akademickiej Spółdzielni Pracy „Zdrowie”). W poradni tej współpracują ze sobą lekarz i farmaceuta, opierając się na doświadczeniach współczesnego zioło-

lecnictwa, lecz wykorzystując również elementy dawnego lekoznawstwa ludowego.

Wypowiedź doc. Grzybka stanowiła przykład, że leki pochodzenia roślinnego robią ogromną karierę także w medycynie oficjalnej. Wielkie rezerwy tkwią w nierozpoznanych do tej pory przez medycynę oficjalną — pod względem przydatności leczniczej — ziołach. Wiele z nich do dnia dzisiejszego nadal jest stosowanych w medycynie ludowej.

Kolejny dyskutant, prof. Jan Kozłowski, podzielił się wrażeniami z przebiegu obrad Międzynarodowego Kongresu Fitoterapii w Kolonii, gdzie omawiano podstawowe sprawy związane z lekiem roślinnym.

Drugiej części sesji przedpołudniowej przewodniczył prof. Tadeusz Bieńkowski (Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN). Wygłoszone referaty przedstawiały roślinę z punktu widzenia folklorysty, historyka sztuki oraz etnografa.

Doc. Helena Kapełuś, folklorystka z Instytutu Badań Literackich PAN, w referacie pt. „Rola i miejsce roślin leczniczych w folklorze polskim” mówiła o żywej wciąż tradycji w obyczajowości wiejskiej, przejawiającej się obecnością roślin leczniczych i trujących zarówno w obrzędach kościelnych, jak i świeckich. Referentka wymieniła także motywy roślinne — w tym wzmianki o roślinach leczniczych — w folklorze pieśni i prozie ludowej.

Inny kierunek badań przedstawiony został przez mgr Marię Kluk, historyka sztuki z Muzeum Narodowego w Warszawie, w referacie pt. „Symbolika roślin leczniczych w malarstwie europejskim czasów nowożytnych”. Symboliczne oznakowania roślin w dziełach malarskich pojawiły się w wiekach średnich.

Badania symboliki roślinnej i farmaceutycznej przynoszą wiele cennych informacji z zakresu historii leków naturalnych.

Kolejny referat pt. „Etnologiczne zainteresowania rośliną” wygłosił doc. Adam Paluch z Katedry Etnografii Uniwersytetu Łódzkiego. Przedstawiona została rola i znaczenie rośliny w różnych kulturach etnicznych. Na świecie obserwuje się duże zainteresowanie etnobotaniką, m.in. w Indiach powstało Światowe Towarzystwo Etnobotaniczne. W Polsce ta dyscyplina naukowa dopiero zaczyna się rozwijać. Badania prowadzone są głównie w 2 ośrodkach: w Pracowni Historii Farmacji Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN oraz w Katedrze Etnografii Uniwersytetu Wrocławskiego. Podkreślić należy także pionierskie prace etnobotaniczne, prowadzone przez M. Henslową i jej publikacje z tej dziedziny. Autor zwrócił uwagę, że stan badań nad ziołolecnictwem ludowym jest niewystarczający. Wiele jest prac opisowych, brakuje natomiast syntez, ukazujących roślinę w pełnym kontekście kulturowym.

W dyskusji, jaka wywiązała się po 3 omówionych referatach, głos zabrali: doc. H. Kapełuś, doc. W. Budziszewska, prof. S. Kohlmünzer, dr M. Henslowa, dr W. Jaroniewski.

Sesji popołudniowej w dniu 18 maja, poświęconej historii nauki oraz etnofarmacji, przewodniczył prof. Stanisław Kohlmünzer (Akademia Medyczna w Krakowie).

Prof. Tadeusz Bieńkowski, historyk nauki i oświaty, wygłosił referat pt. „Kamylki zdrowia i szczęścia — mineralogiczna magia i medycyna”. Autor przedstawił zarys dziejów powstania, rozwoju i schyłku zainteresowania minerałami jako lekami naturalnymi i talizmanami. Zainteresowania te powstały wśród ludów starożytnego Wschodu, żyjących na terenach zasobnych w kamienie drogocenne. Na obszarach słowiańskich za kamienie lecznicze i szczęśliwe uważano bursztyń i opal.

Rozwojowi analizy chemicznej surowców farmakognostycznych (zioła, wody mineralne) poświęcone było wystąpienie dr Haliny Lichockiej (Pracownia Historii

Farmacji Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN) pt. „Balneochemia i fitochemia — metody badawcze w I połowie XIX wieku”. Autorka przedstawiła szybki rozwój metod wykonywania analizy organicznej, wywołany odkryciami pierwszych alkaloidów (morfina — F. W. Sertürner 1805). W podobny sposób ukazana została ewolucja procesu badawczego wód mineralnych.

W kolejnym referacie dr Władysław Szczepański omówił leki pochodzenia zwierzęcego w 12 farmakopeach polskich — od 1560 do 1970 r. Stwierdził on, że w dawnych farmakopeach leki pochodzenia zwierzęcego były dość liczne.

Następnie mgr Iwona Arabas z Pracowni Historii Farmacji mówiła o środkach narkotycznych w herbarzach polskich XVI i XVII w. Autorka porównała informacje o środkach narkotycznych w trzech polskich zielnikach renesansowych: Stefana Falimirza, Marcina z Urzędowa oraz Szymona Syreniusza.

Ostatni referat pt. „Magiczne aspekty pozyskiwania roślin” wygłosił mgr Zbigniew Libera z Katedry Etnografii Uniwersytetu Wrocławskiego.

Problemom językoznawstwa oraz ziołolecznictwa poświęcona była sesja w dniu 19 maja. Przewodniczył jej doc. Adam Paluch.

Dr Ludwika Wajda-Adamczykowa z Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie, w referacie pt. „Nazwy roślin leczniczych” przekazała cenne informacje o polskim nazewnictwie roślin leczniczych w ujęciu historycznym.

W dalszej części obrad przedstawiono prace poświęcone ziołolecznictwu w medycynie ludowej oraz w weterynarii.

Mgr Lidia Czyż wygłosiła referat pt. „Ziołolecznictwo ludowe — materiały działu etnograficznego Muzeum Okręgowego w Rzeszowie”, omawiające leczenie ludowe Rzeszowiaków, Lasowiaków i Podgórczan na podstawie materiałów Franciszka Kotuli, zebranych w latach sześćdziesiątych. Następnie lekarz weterynarii Jerzy Jastrzębski z Muzeum Okręgowego w Łomży mówił o tradycji leczenia zwierząt ziołowego zwierząt. Autor przedstawił sposoby leczenia zwierząt przy pomocy ziół, a także poglądy rolników na ziołolecznictwo zwierząt w oparciu o badania przeprowadzone na terenach północno-wschodniej Polski. Ostatni referat pt. „Roślina w weterynarii lasowiackiej” wygłosił mgr Jacek Pieczonka z Muzeum Wsi Radomskiej.

Na zakończenie sesji doc. A. Paluch zapoznał uczestników sympozjum z nadesłaną pracą doc. Jana Tyszkiewicza z Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego pt. „Ubóstwo leków naturalnych stosowanych przez Tatarów litewsko-polskich i przyczyny tego zjawiska”.

Na wniosek uczestników sympozjum wywiązała się dyskusja, dotycząca przyszłości badań nad zagadnieniami, którym poświęcone były obrady.

Żywą reakcję wywołało wystąpienie prof. Leszka Kuźnickiego, który powiedział, że tematyka sympozjum znacznie wykroczyła poza jej tytuł. W każdym referacie podkreślano wyjątkową rolę roślin w kulturze i gospodarce. Zaproponował w związku z tym zorganizowanie następnej sesji naukowej, poświęconej znaczeniu rośliny w kulturze narodowej. Kolejni dyskutanci mgr Andrzej Syroka i mgr Jaromir Jeszke zaproponowali powołanie zespołu interdyscyplinarnego pod patronatem Pracowni Historii Farmacji, grupującego uczonych różnych specjalności w celu koordynacji oraz ujednoczenia metod. Podkreślali, że takie zespoły interdyscyplinarne istnieją już w innych krajach, w Polsce natomiast badania są rozproszone w różnych instytucjach. Propozycja ta spotkała się z żywym aplauzem zebranych. Także doc. A. Paluch opowiadał się za koordynacją badań, podkreślając wagę problemów metodologicznych, którym należy poświęcić więcej uwagi. Doc. H. Kapelański wysunęła propozycję podjęcia starań o własne czasopismo, które dałoby zainteresowanym dostęp do wielu cennych materiałów. Wniosek ten po-

parli doc. A. Paluch i mgr I. Arabas. Natomiast doc. W. Budziszewska zwróciła uwagę na potrzebę sporządzenia kartotek roślin i ich zastosowania, łącznie z pełnym materiałem bibliograficznym.

W zakończeniu sympozjum doc. Barbara Kuźnicka podsumowując i zamykając obrady, podkreśliła interdyscyplinarny charakter sesji. Jest to dla przyszłości badań nad historią lekoznawstwa bardzo ważne.

W Pracowni Historii Farmacji prowadzone są prace w 2 kierunkach: 1) historii nauki — głównie historii farmacji i chemii — oraz 2) etnofarmacji, dziedziny z pogranicza nauk przyrodniczych i humanistycznych. Kierunek pierwszy reprezentowany jest przez Zespół Historii Farmacji i Chemii, drugi — przez Seminarium Etnofarmaceutyczne (obydwie instytucje działają pod patronatem Pracowni). W tej sytuacji problemy, którym poświęcone było sympozjum, mogą być rozwijane w ramach Seminarium, aż do czasu, gdy — być może — powstanie inny zespół badawczy. Propozycja rozpoczęcia starań o czasopismo, które byłoby poświęcone etnonomom przyrodniczym jest słuszna i celowa. Istnieją już w świecie takie pisma, jak „Journal of Ethnopharmacology”, „Curare”, „Ethnobotanik”. Jednak realia dnia dzisiejszego małą stwarzają nadzieję na powołanie podobnego czasopisma w Polsce. Mimo to Pracownia w pełni popiera projekt i będzie sprzyjać wszelkim w tym kierunku działaniom. Problem opracowania pełnej kartoteki roślin leczniczych jako materiału dokumentacyjnego jest bardzo ważny ze względu na planowany słownik historycznych nazw synonimicznych roślin leczniczych w Polsce. Od wielu lat gromadzone materiały do kartotek gatunków będą miały nowy wzór zapisu.

Beata Wysakowska
(Warszawa)

WIZYTA DRA R. FUNDARKA W POLSCE

W dniach 24-27 V 1988 r. przebywał w Polsce, na zaproszenie Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN, dr Radosław Fundarek, wybitny historyk farmacji, twórca Muzeum Farmacji w Bratysławie.

Celem pobytu dra Fundarka było zapoznanie się z działalnością Pracowni Historii Farmacji, zajmującej się tematyką zblizoną do jego zainteresowań oraz nawiązanie współpracy w zakresie etnofarmacji.

26 maja 1988 r. odbyło się seminarium Pracowni Historii Farmacji, na którym dr R. Fundarek wygłosił referat pt. „Z badań nad historią leków naturalnych w Słowacji”. Zainteresowania dra R. Fundarka skupiają się wokół historii leków pochodzenia naturalnego (roślinnych, zwierzęcych i mineralnych) oraz historii lecznictwa ludowego. Bierze on udział w opracowywaniu programu badawczego „Rozwój leków naturalnych w Słowacji od czasów najdawniejszych do chwili obecnej”. W swojej pracy badawczej autor korzysta przede wszystkim z rękopisów, jak np. XVII w. rękopisy liptowskie (oryginał znajduje się w Budapeszcie, w Bratysławie są fotokopie), XVIII w. orawski rękopis poświęcony lekom roślinnym, czeskie herbarze z XVI w., farmakopee stosowane na terenie Słowacji (Augsburska, Wiedeńska i Praska).

Dr Fundarek współpracuje z etnografami (z Zakładem Etnografii Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu w Bratysławie w zakresie etnofarmacji) oraz z językoznawcami (z Instytutem Języka Słowackiego w zakresie terminologii botanicznej). Jednak do tej pory nie dopracowano się wspólnej metody działania. Prof. Tadeusz Bienkowski, zainteresowany problematyką mineralogiczną, zapytał prele-